

Dr. W. van Vlastuin, docent aan het Hersteld Hervormd Seminarie te
Amsterdam,
COGG-studentenconferentie 'Gezamenlijke erfenis, gezamenlijke uitdaging',
16 mei 2014 te Gouda

Gezamenlijke verantwoordelijkheid

Definitie en aanpak van de uitdagingen van de gereformeerde theologie anno 2014. In mijn gedachten vraag ik mij af hoe een erediensdienst in het jaar 2030 eruit zal zien. Welke Bijbelvertaling wordt dan gebruikt en wat wordt dan gezongen? Gebruikt men nog boeken of heeft ieder een eigen smartphone? Of vinden de diensten plaats via internetverbindingen? Zijn vrouwen in de ambten dan gemeengoed? Hoe zal dan eigenlijk de waardering van de zondag zijn? En in verband daarmee: Hoe functioneert de doop van kinderen? Wordt er dan voorbede gedaan voor Israël of staat het er door hun bekering als volk geestelijk met dit volk heel anders voor, of zijn de puriteinse inzichten dan volledig achterhaald? Welk antwoord zul je krijgen als je dan een willekeurige kerkganger vraagt naar schepping of evolutie? En waar ik ook heel benieuwd naar ben: Hoe zijn dan de verhoudingen tussen kerken: Zullen er meer kerken zijn, of zal er een beweging zijn naar de ene kerk van de Reformatie?

In mijn bijdrage wil ik aansluiten bij de beide lezingen van deze morgen. Vanmorgen hebben we ons in een tweetal lezingen bezonnen op de boodschap van de Reformatie. Waar scharnierde het om in het geding tussen de Reformatie en de theologie van de Middeleeuwen? Dit probleem kan vanuit diverse invalshoeken worden belicht. In ieder geval was het een scherpe analyse van Luther dat de Middeleeuwse theologie tot een immanent binnen-werelds theologisch systeem was geworden, alsof genade in historische en menselijke categorieën gevat kon worden.

De kern van Luthers geding met de Middeleeuwen scharnierde hierom. Dat blijkt uit een aantal facetten van zijn felle polemiek. Ik noem een drietal facetten

1. In het leerstuk van de rechtvaardiging had Luther ontdekt dat de rechtvaardiging niet ligt in het verlengde van menselijke inspanningen, maar dat we door het geloof participeren in Christus en in Zijn oneindige gerechtigheid. Deze gerechtigheid was niet binnen-werelds, maar *extra nos* en zelfs *extra mundi*. In de weg van diepe worstelingen en aanvechtingen had Luther de grote ontdekking in het Woord gedaan dat Gods gerechtigheid van een geheel andere kwaliteit is dan alle menselijke inspanningen. Deze ontdekking heeft Luther zo'n diepe zekerheid en vrede gegeven in zijn relatie met God en het maakte hem onoverwinnelijk in zijn geding met de middeleeuwse kerk.
2. Minder bekend is dat Luther in de jaren na 1517 een geding voerde omtrent de filosofie van Aristoteles. Terwijl de kerk van de Middeleeuwen stelde dat men zonder Aristoteles geen goed theoloog kon zijn, draaide Luther het om: Men kan geen goed theoloog zijn als men op een bepaalde manier vast wilde houden aan het systeem van Aristoteles. Het systeem van Aristoteles bond de gelovige aan schepselmatige categorieën en het belemmerde de mogelijkheid om daarbuiten te treden. De vereenzelviging van theologie en filosofie maakte de theologie te menselijk, te

rationalistisch, te bekrompen. In dit verband beriep Luther zich op de theologie van het kruis. Dat betekende in dit verband dat we God niet moeten zoeken waar de rede Hem zoekt, namelijk in Zijn verhevenheid, maar juist in lijden en in het kruis. God openbaart Zich onder de schijn van het tegendeel.

3. In het jaar 1525 kwam het geding met Erasmus dat onderhuids al jaren sluimerde tot een climax in de publicatie van Luthers *De Servo Arbitrio*. Erasmus bepleitte een weg van beneden naar boven. De mens moest een goed gebruik maken van de aangeboden genade en zo kon hij onder Gods zegen stapje voor stapje leren geloven en een christelijk leven leiden. Luther was algemeen scherp in zijn ontmaskering van Erasmus' concept. Door de exegese van Bijbelteksten, het aanwijzen van innerlijke consistenties en het blootleggen theologische scharnierpunten ontmaskerde hij Erasmus' benadering als semi-pelagianisme.

Deze drie momenten staan niet op zichzelf. In feite ging het Luther steeds om hetzelfde en zijn deze verschillende momenten te waarderen als exponenten van één en dezelfde zaak, namelijk: Kiezen we ons uitgangspunt in de mens of in God? Luther kon het onomwonden aan Erasmus schrijven: Uw gedachten over God zijn te menselijk. Op de drie genoemde momenten stelde Luther steeds het menselijke uitgangspunt onder kritiek, respectievelijk de menselijke gerechtigheid, de menselijke rede en de menselijke wil. Daar tegenover plaatste hij de goddelijk gerechtigheid, de goddelijke openbaring en de goddelijke wil.

Het komt mij voor dat hier nog steeds de bedreigingen voor gereformeerde theologie liggen, omdat deze bedreigingen zo menselijk zijn. Wij hebben niet de aanleg om vanuit God en Christus te denken. In een bepaald opzicht is dit gegeven met onze schepselmatige beperktheid. We zijn nu eenmaal mensen en we kunnen nu eenmaal niet anders dan menselijk denken. Daar komt de geestelijke verblinding door de zonde bij. Deze twee beperkingen sluiten de mens op in zijn eigen wereld en verhinderen hem om vanuit perspectieven buiten zijn eigen werkelijkheid te denken.

Deze onverbeterlijke neiging tot een binnen-wereldse gezindheid manifesteert zich in elke tijd en cultuur op een andere wijze. Deze neiging scharnierde in de tijd van het Nieuwe Testament rondom het kruis van Christus. Het valt niet te ontkennen dat Paulus enigszins provoceerde in zijn opmerking: Wij prediken Christus, nader gekwalificeerd als de Gekruisigde, de Grieken een dwaasheid, de Joden een ergernis, maar hen die geloven een kracht van God (1 Kor. 1:18). De aanvaarding van de gekruisigde Christus betekende een complete kruisiging van alle redelijke begrippen omtrent God en de Messias voor zowel Jood als heiden. Terwijl het uitgesloten was dat God Zijn knecht zou laten kruisigen, hebben de discipelen dat meegemaakt. Terwijl het uitgesloten was dat een gekruisigde zou worden opgewekt, zijn dezelfde leerlingen van Jezus nergens zo zeker van geraakt als van de levende Christus.

In de tijd van de Vroege Kerk kwam de vreemdheid van het evangelie op een andere manier naar voren. Het ging om de vraag of Jezus van Nazareth echt en zonder reserve Gods Zoon genoemd kon worden. Volgens Arius was het ondenkbaar dat God Zich in zou laten met de stoffelijke wereld en dat Hij Zelf de gestalte van het stof zou aannemen. Arius kwam tot zijn benadering vanuit een diep besef van Gods transcendentie, zodat hij zich niet voor kon

stellen dat deze transcendente God tegelijk zo immanent kon zijn.

Vandaag zijn er andere scharnierpunten in het geding.

1. We horen verschillende klachten over het materialisme in de gereformeerde gezindte. Ik denk dat deze analyse volkomen juist is.

Bovendien is het verbonden met de aantrekkingskracht van een koninkrijk van God dat in termen van het hier en het nu kan worden gedacht. De vraag is evenwel wat hier een medicijn is. Om tot de juiste benadering te komen, moet de analyse nog een stap verder gaan. Het komt mij voor dat deze kwaal eerder een symptoom is dan een geïsoleerd probleem. Als wij het zicht verloren zijn op het gegeven dat Christus in Zijn koninkrijk is opgestaan en dat we door het geloof met de hemelse Christus verbonden zijn, worden we teruggeworpen op onszelf en deze geschiedenis. Dan leven we niet meer bij Gods onzichtbare koninkrijk, maar bij de dingen die zichtbaar zijn. Dan moeten we ons evenmin verwonderen dat de hoop geen levende hoop is, maar dat we zijn opgesloten in de patronen van het hier en het nu.

Het baat hier niet om te ageren tegen het materialisme of een aards koninkrijk Gods als zodanig, maar dit levenspatroon moet worden doorbroken met een hernieuwd zicht op de leer van de hemelse Christus. We hebben geen dode Jezus Die in een verleden een prijs heeft betaald, maar we hebben een levende Christus.

Het is overbodig om te zeggen dat het zicht op de levende Christus consequenties heeft voor onze 'worldview', ons verstaan van de werkelijkheid, zoals de waardering van de wetenschap, de economie, de politiek, enz.

2. Het voorgaande punt heeft ook een binnenkant, namelijk de bevindelijkheid. Als het heil *extra nos* en *extra mundi* is, brengt dat een innige spiritualiteit met zich mee, omdat Gods transcendente werkelijkheid in Christus in ons diepste innerlijk – onze ziel – wordt gekend en ervaren. Zonder deze meest innerlijke relatie die het meest extravert gericht is, is er geen levend christendom.

Dit vraagt een prediking waarin deze dimensie functioneert en concreet wordt benoemd. Bekend is het woord van Bavinck in een voorrede op één van de werken van de Erskines: 'Er is hier een belangrijk element dat ons veelszins ontbreekt. Wij missen de geestelijke zielekennis. Het is of wij niet meer weten, wat zonde en genade, wat schuld en vergeving, wat wedergeboorte en bekering is. In theorie kennen wij ze wel; maar wij kennen ze niet meer in de ontzagelijke realiteit van het leven.'

3. In onze tijd worstelen we met het hermeneutisch probleem, denk aan de vragen rondom de vrouw in het ambt en de waardering van homosexualiteit. Zonder de intensiteit van deze vraagstukken te ontkennen of te relativiseren, dringt de vraag zich aan ons op of het denkbaar is dat wij de vreemdheid van de Schrift te weinig verdisconteren en de Schrift teveel in een historisch en cultureel denkkader willen vangen. Luther heeft niet eerst een schriftconcept ontwikkeld waardoor hij tot reformatie kwam, maar de Schrift trok hem tegen zijn eigen zin in een vraag waar antwoord op moest komen. Hij stelde geen vragen aan de Schrift, maar de Schrift

stelde de levensvraag aan hem. Na Worms beleed hij het dan ook: 'Het Woord heeft z'n werk gedaan.' Bij Calvijn vinden we dergelijke benaderingen. Hij kan opmerken dat we de Schrift moeten aanvaarden al begrijpen we er niets van. In dit verband heeft Augustinus opgemerkt dat de Schrift onze grootste tegenstander is. Achter deze gezindheid gaat het diepe besef schuil dat God van een andere orde is dan wij. Hij omvat ons, maar wij omvatten Hem niet. Hij begrijpt ons, zonder dat wij Hem begrijpen. Zo komt Hij in Zijn Woord tot ons, confronterend, onthutsend, verbijzelend en nameloos bevrijdend door ons op de wijze van Zijn Woord in Zijn koninkrijk te plaatsen en ons te troosten met ongelooflijke vergezichten.